

KÜLPOLITIKA

A TARTALOMBÓL

VALKI LÁSZLÓ

A nemzetközi jog értéktartalmáról

TAMÁS PÁL

A nemzetközi kapcsolatok szimulációjá

GRESZNÁRYK PÁL

A Magyar Népköztársaság konzuli kapcsolatai

BALÁZS JÓZSEF

Az emberi jogok helye és szerepe az Egyesült Államok külpolitikájában

VLAGYIMIR KUDROV

**A Nagy Október 60. évfordulója és a két szemben álló
társadalmi rendszer gazdasági versenye**

77 / 4

E SZÁMUNK SZERZŐI:

DR. VALKI LÁSZLÓ
kandidátus, az ELTE Nemzetközi
jogi tanszékének docense;

TAMÁS PÁL,
az MTA Szociológiai Intézetének
tudományos munkatársa;

DR. GRESZNÁRYK PÁL,
a Külügyminisztérium Konzuli
Főosztályának vezetője;

BALÁZS JÓZSEF,
a Magyar Külügyi Intézet
osztályvezetője;

RAJCSÁNYI PÉTER,
a Magyar Külügyi Intézet
tudományos munkatársa;

VLGYIMIR KUDROV,
a közgazdaságtudományok doktora,
a SZUTA Világgazdasági és Nemzetközi
Kapcsolatok Intézetének
osztályvezetője;

SÓLYOM SZ. FERENC,
a történettudományok kandidátusa;

KISS J. LÁSZLÓ,
a Magyar Külügyi Intézet munkatársa

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI

BOGNÁR GYULA
(főszerkesztő)

DÁRVASI ISTVÁN

GYOVAI GYULA

(a szerkesztő bizottság elnöke)

KOVÁCS LÁSZLÓ

KÖPECZI BÉLA

PÁLOS TAMÁS

PÉTER JÁNOS

RÁCZ PÁL

SALGÓ LÁSZLÓ

SIMAI MIHÁLY

SÜTŐ OTTÓ

SZITA JÁNOS

TÁLAS BARNÁ

VÁLYI GÁBOR

VÁRKONYI PÉTER

VÁRNAI FERENC

A szerkesztőség címe:
1016 Budapest, Bérc u. 23.

Telefon: 664-587

KÜLPOLITIKA.

A MAGYAR KÜLÜGYI INTÉZET ELMÉLETI-POLITIKAI FOLYÓIRATA

IV. ÉVFOLYAM

1977. 4. SZÁM

TARTALOM

- VALKI LÁSZLÓ: A nemzetközi jog értéktartalmáról 3
TAMÁS PÁL: A nemzetközi kapcsolatok szimulációja 16
GRESZNÁRYK PÁL: A Magyar Népköztársaság konzuli kapcsolatai 32
BALÁZS JÓZSEF: Az emberi jogok helye és szerepe az Egyesült Államok kormányzatának külpolitikájában 42
RAJCSÁNYI PÉTER: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a nemzetközi kapcsolatok 49

TUDOMÁNYOS FÓRUM

- VLAGYIMIR KUDROV: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója és a két szemben álló társadalmi rendszer gazdasági versenye 59

SZEMLE

- SÓLYOM SZ. FERENC: A demokratikus erők egységfrontja megalakításának néhány kérdése Japánban 75
KISS J. LÁSZLÓ: RIO-jelentés a Római Klubnak: „A növekedés határai”-tól az „új nemzetközi rendszerig” 92

DOKUMENTUMOK

- Az első magyar—szovjet barátsági szerződés 30. évfordulójára 100
Puja Frigyesnek, a Magyar Népköztársaság külügyminiszterének felszólalása az ENSZ Közgyűlés XXXII. ülészakán 134

TUDOMÁNYOS ÉLET

- I.I. Orlik, a Szocialista Világrendszer Gazdasága Intézet igazgatóhelyettesének látogatása a Magyar Külügyi Intézetben 139

KÖNYVEKRŐL

- JOÓ RUDOLF: Nemzetiségek és nemzetiségi kérdés Nyugat-Európában 141
KÓVÁGÓ LÁSZLÓ: Kisebbség—nemzetiség 144
KÁDÁR BÉLA: Latin-Amerika gazdasági dilemmái 146
MICHAL DOBROCZYNSKI: Az európai gazdasági együttműködés 151
MOHAMED SID-AHMED: Amikor a fegyverek elhallgatnak 152

TESTVÉRLAPJAINKBÓL 155

- Idegen nyelvű tartalomjegyzék 158

1977. évi tartalomjegyzék 166

KÜLPOLITIKA

Főszerkesztő: Dr. Bognár Gyula

Kiadja: Lapkiadó Vállalat 1906 Bp., VII., Lenin krt. 9—11. Pf. 223.

Felelős kiadó: SIKLÓSI NORBERT igazgató

Megjelenik: negyedévenként

Terjeszti a Magyar Posta

INDEX: 25 469

77. 75769 Petőfi Nyomda, Kecskemét

Előfizethető bármely postahivatalnál, kézbesítőknél,
a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál

KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára.

(KHI 1900 Budapest, V. József nádor tér 1.)

közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással

a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára.

Előfizetési díj egy évre: 48 Ft

Példányonkénti ára: 12 Ft

KÖNYVEKRŐL

JOÓ RUDOLF: Nemzetiségek és nemzetiségi kérdés Nyugat-Európában. Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1977. 189 l.

A Magyar Külügyi Intézet fiatal tudományos munkatársa széles európai távlatból vizsgálja meg könyvében a nyugat-európai nemzetiségek múltját, jelenét és vet pillantást jövőjükre. Könyve annál is inkább aktuális, mivel a nyugat-európai nemzetiségi mozgalmak az utóbbi évtizedekben egyre többet hallatnak magukról, egyes nyugat-európai nemzetiségek társadalmi, politikai, gazdasági gondjai — úgy tűnik — egyre súlyosabb problémákat okoznak.

A könyv első része a nyugat- és kelet-európai nemzetiségi kérdés fejlődésének eltérő jegeit, a nyugat-európai nemzetiségi kérdés aktuálissá válásának okait, a nemzetiségek és a burzsoá állam — pontosabban: az államalkotó többségi nemzet(ek) — viszonyát, a nemzetiségi kérdés haladó, demokratikus alapon való megoldásának elképzeléseit írja le. A szerző rámutat, hogy míg Nyugat-Európában már kialakult nemzetállami keretek között bontakozott ki a polgári nacionalizmus, addig Kelet-Európában a történeti kereteket a XVI—XVIII. század folyamán szétzúzták, s így a nyelvi-nemzeti állapotok gyökeresen más keretekben fejlődtek.

A modern nemzetállam kialakulása Nyugat-Európában eltérő feltételeket teremtett a nemzetiségek beolvadásához is. Egyes nemzetek a kapitalista átalakulás sodró erejű áramlatában megerősödtek és gyarapodtak, kialakulhatott nemzeti államuk, mások társadalmilag dek-

lasszálódtak, fejlődésük zsákutcába jutott. A modern államok egynyelvűsége nem népeik egynyelvűségéből adódott, hanem azért, mert a fennálló nemzeti és állami keretet az államalkotó, többségi nép politikai vagy kulturális hegemoniája egynyelvűvé tette.

A történelmi fejlődés során a politikai kereteket régen elvesztett nemzetiségek azonban évszázadok során is többé-kevésbé megőrizték nemzeti öntudatukat. A nyugat-európai típusú fejlődésben kialakult nemzetek politikai életét egyre erősebben a központi hatalom irányította, és az ország nemcsak politikailag és jogilag, hanem igazgatásilag és gazdaságilag is egységgé vált. Ebből a szerves fejlődésből adódóan a nyugat-európai nemzetiségek életét az integrációs típusú nemzetiségi beolvadás jellemezte. Ez tette lehetővé identitásuk, kultúrájuk és nyelvük fennmaradását. A szerző ugyanakkor kiemeli, hogy az államalkotó, többségi nemzet türelmetlenségi mechanizmusának kialakulása szorosan összefügg az egyes országok, régiók társadalmi fejlődésének zavaaraival.

A szerző a nemzetiségek és a burzsoá állam viszonyát vizsgálva részletesen elemzi a tőkés állam tudatos asszimilációs politikáját. Megközelítésére jellemző, hogy a jogos nemzetiségi követeléseket a társadalmi haladás és a demokrácia előmozdításának szempontjából szemléli. A kulcskérdés számára az, hogy „nyelvük és kultúrájuk sajátossága, az ennek

fenntartására irányuló törekvésük a legtöbb országban gátolja a kisebbségi csoporthoz tartozókat egyéni és kollektív társadalmi felemelkedésükben”. (18. l.) Például az átfogó (az óvodától az egyetemig terjedő) anyanyelvi oktatás hiánya a nemzetiségi lakosság tömeges deklasszálódásához vezethet, mivel az iskolai végzettség az egyén és a csoport társadalmi lehetőségét is behatárolja. A nemzetiségek elmaradott, torz, sajátos osztálystruktúrájának kialakításában döntő szerepet játszik értelmiségük és polgári rétegük állandó asszimilációja a többségi nemzethez. Ezt a természetes beolvadást (ami többé-kevésbé objektív folyamat) a burzsoá állam tudatos asszimilációs politikája erősíti. Nemzetiségeellenes politikája új, „manipulált”, közvetett módszereket alakított ki: „olyan érdekeltségi rendszert teremt, amelyben az egyén fölöslegesnek, sőt egzisztenciális szempontból károsnak tartja a nemzetiséghez, az anyanyelvhez való ragaszkodást”. (19. l.)

Habár a szerző az asszimiláció fogalmának tisztázására nem vállalkozott, Guy Héraud francia jogász és szociológus klasszifikációjának felhasználásával sokoldalúan vizsgálja a tökécs állam erőszakos asszimilációs eszközeit. A nyelvi kisebbségek fokozatos felszámolását, az egyének közösségüktől való erőszakos elidegenítését a burzsoá állam a beruházási politika eszközeivel, a területi adminisztratív autonómia felszámolásával, a többségi választói elv nemzeti kisebbség ellenes alkalmazásával, a népesedéspolitikai eszközeivel, a nemzetiségi környezet sajátos jegyeinek felszámolásával, a nyelvi-kulturális asszimiláció eszközeivel (iskola, hadsereg, tömegkommunikáció, adminisztráció, utca és városnevek stb.) próbálja megvalósítani, valamint azzal, hogy a kisebbségek számára a társadalmi felemelkedés előfeltételeként szabja meg a nemzeti asszimilációt.

Joó Rudolf kiemeli a nyelvi-kulturális asszimiláció jelentőségét, hiszen az asszimilálás során elsajátított magatartásformák és konvenciók között első helyen áll a nyelv felvétele, ami a nemzeti közösségek és egyének beolvadásánál az első lépés. A burzsoá állam erőszakos asszimilációs törekvésein túl azonban a szerző nem törekszik az asszimilációs

jelenségvilág vizsgálatára, arra, hogy meghatározza az erőszakos és természetes, az egyéni és a közösségi asszimiláció különbségeinek kritériumait. Ezeket a társadalmi folyamatokat — az asszimilálódni kívánó vagy arra kényszerülő egyének vagy közösségek szempontjából — elsősorban az asszimiláló közösség (ebben az esetben a modern nemzet) belső vonzóereje, berendezkedése, egyensúlya, nyíltságának foka, a két közösség társadalmi, gazdasági helyzete közötti különbség és a régi közösség belső összetartó erejének mértéke határozza meg.

A szerző a nemzetiségi kérdés megoldásának zálogát a demokratikus, baloldali erők egységes fellépésében, az átfogó, komplex cselekvési programok, regionális fejlesztési tervek kidolgozásában és megvalósításában látja. A baloldal, a kommunista pártok fellépnek a nemzeti elnyomás minden válfajával szemben, de az öncélú szeparatizmusnak nem hívei. A többségi nemzetétől alapvetően különböző, elmaradott társadalmi szerkezetet, alárendelt jellegű kultúrát a nemzetiségekre erőszakoló burzsoá állammal szemben a kollektív politikai és kulturális jogokért, területi autonómiáért, az aktív kisebbség védelméért harcolnak Nyugat-Európa haladó pártjai és mozgalmái. Így alakult ki a társadalmi haladás és a nemzetiségek ügyének kapcsolata. A nemzetiségek politikai arculata, a társadalmi haladáshoz való viszonyuk — éppen periférikus helyzetükből adódóan — ugyanakkor közismerten sokszínű képet mutat. Kisebbség és többség viszonyában az alapkérdés a többségi lojalitás kérdése; kisebbségi lojalitást csak ez eredményezhet. Fábry Zoltán szavaival: „a kisebbségi demokráciát a többségi demokrácia határozza meg”.

A könyv második része sorra veszi a nyugat-európai országokat és ismerteti az ottani nemzetiségek múltját és jelenlegi helyzetét.

Nagy-Britannia nemzetiségi viszonyait alapvetően meghatározta, hogy az ipari forradalom korában a legnagyobb, gyors asszimiláló erővel és belső lendülettel bíró angol nyelvű közösség együttesen, „globálisan” kezdte beolvasztani a walesi, skót és más nemzetiségeket. Írország különleges eset: a bevándorló protestáns angolok fejlettebb, a polgári társa-

dalom szerkezetét tükröző „szuperstruktúráként” telepedtek rá a tradicionálisabb, ír katolikus agrártársadalomra. A nyelvi asszimiláció viszonylag gyorsan végbement, és így a válás a polgári forradalom szekularizációs hatása után is megkülönböztető jegy, a nemzetiségi öntudat hordozója lett. A nemzetiségi ellentétek a két közösség társadalmi struktúráinak különbözősége miatt tehát kezdettől fogva elválaszthatatlanul összekapcsolódott az osztályellentétekkel. Többség és kisebbség viszonyát, az osztályellentéteket és a vallási különbözőségeket az észak-írországi nemzetiségi villongások tovább súlyosbították. Ez a konfliktus jól mutatja, hogy a tőkés állam rendkívül nehezen tudja rendezni a nemzetiségi ellentétekből adódó kérdéseket.

Svédország és Finnország nemzetiségi politikájának összehasonlítása során a szerző érdekes következtetésekre jut. Svédországban a finn kisebbség számára biztosított heti pár órás anyanyelvi oktatás az általános és középiskolákban csupán az anyanyelv továbbélését teszi lehetővé, a „magas kultúrát” a többségi nyelv privilégiumává teszi. Finnország viszont a mindössze 7%-nyi svéd kisebbségnek széles körű személyes és kollektív nemzetiségi jogokat biztosít. Finnország az alkotmány szerint a területén lakó finnek és svédek közös állama, a finn és a svéd a köztársaság nemzeti nyelve, a társadalmi és politikai élet minden területén biztosítják a két nyelv egyenrangú használatát.

A franciaországi nemzetiségek benne élnek a francia közösségben, bekapcsolódtak szolidaritásába, és a francia nyelvet többségükben beszélik. Az asszimilációs folyamat a tudatos beolvastási politika eredményeképpen az ország különböző területein igen előrehaladt. Elzászban például a német kultúra és a francia nemzeti öntudat érdekes szimbiózisra alakult ki. A vidék „egymásra helyezett” és a város „egymás mellé helyezett” kétnyelvűsége azonban torz nyelvhasználatot eredményezett. A nyelvhasználat — akár csak Nyugat-Európa több más régiójában — egyben társadalmi hovatartozást is jelez. A polgárság és az értelmiség franciául, a dolgozók (munkások, parasztok, kishivatalnokok) elzásziul beszélnek. A szerző Bretagne pél-

dáján elemzi a kétnyelvűség és a nemzeti- ségek viszonyának problémáit. A kétnyelvűség lehet *egyirányú*: a kisebbség tanulja meg a többség nyelvét — és *többsirányú* (pl. Finnország és Svájc esetében, ahol a többség is megtanulja a kisebbség nyelvét). A szerző megállapítja, hogy a kétnyelvűség nem olyan állapot, amely egyensúlyt, stabilitást, egyenlőséget tételez fel, hanem a nyelvek fejlődésének, egymásrahatásának dinamikájában megvalósuló folyamat. „Ebben az egyén (és a kollektív) életlen végighúzódó folyamatban és közösségben az anyanyelvnek végig döntő szerepet kell játszania. Az anyanyelv és a tanult (vagy »felvett«) nyelv sokrétű viszonyának vizsgálata mutatja, hogy egy adott nemzetiség helyzetét a természetes kétnyelvűség, vagy az elnemzetlenedés fogalma jellemzi-e jobban.” (97. l.) Ha az anyanyelv csak otthon használt „konyhanyelv” marad, és ha az iskolában, az egyetemen csak a többségi nyelvet tanulják a kisebbségiek, ez a nyelvi funkciómegosztás a nyelvi etnikai beolvadás eszköze lesz — állapítja meg a szerző. Hozzátehetjük: elképzelhető beilleszkedés főleg soknyelvűségekre alapozott és arra berendezkedett közösségekben és csoportokban nyelvi hasonulás nélkül is. A nyelv és a legelemibb szokások felvétele önmagában ugyanis csak akkor asszimilál, ha egyébként más közösségi vonatkozásokban nagyobb mértékű azonosság vagy azonosulás fennáll.

Spanyolország példáján mutatja be a szerző a nemzetiségek „minorizációjának” nevezett jelenséget. A francoista rendszer az uralkodó spanyol nacionalizmus segítségével az állam- ban és a nemzetiségi területeken is kisebbségbe szorította a nemzetiségeket. A közigazgatási határok önkényes átalakításával a nemzetiség- ellenes Franco-rendszer többségi peremkerü- letek kialakítására törekedett Katalóniában és Baszkföldön. A hivatalnoki, rendőri-katonai apparátustól kezdve a szakmunkás rétegig spanyolnyelvűeket telepített be ezekre a terü- letekre. A beolvastási politika jellemző tö- rekvése volt a nemzetiségek gazdasági, kul- turális központjának, fővárosának meghódí- tása. A nemzetiségek számára ugyanis a fő- város fontos integráló erő: az autonóm fejlő- dés lehetőségének jelképe és biztosítója.

A nyugat-európai nemzetiségi elnyomás egyik legkirívóbb esete a spanyol nacionalizmus politikája a baszkokkal szemben. A szerző rámutat arra, hogy a spanyol nemzeti kizárólagosság nemzetiségellenes tana az idejétmúlt nacionalizmusok jellegzetes fogásával a spanyol nemzet őslakos voltát próbálja bizonyítani a „bevándorló” (értsd: idegen, jöttment) baszkokkal és katalánokkal szemben; tudományos mezbe öltöztetett legendákat kreál, kisajátítja a kisebbség történelmi személyiségeit, földrajzi elnevezéseit, névátírással, fordítással „spanyolosítja” őket. (124. l.) Ezt a nemzetiségi politikát kell megváltoztatnia, ezt a súlyos „örökséget” kell felszámolnia a Franco utáni spanyol kormánynak, megadva a nemzetiségeknek az autonómiát és a szabad nemzeti fejlődéshez való jogokat.

A nyugat-európai nemzetiségi problémák konkrét példáira alapozva könyve befejező részében a szerző megfogalmaz néhány általános érvényű következtetést, többek között azt, hogy az egymás mellett élő nemzetiségek és nemzetek gazdagítják és nem szétfeszítik az olyan nemzetállamot, amely biztosítja a nemzetiségi jogok szabad gyakorlását. Megállapítja, hogy a nemzetiségi autonómia és identitás elismerésének megtagadása, a kisebbségi nyelv elsorvasztása, az erőszakos asszimiláció haladásellenes, és kárt okoz magának az államnak is. „A nemzetiségekhez, a kisebbségekhez való viszonyulás az általános politikai érettségnek, a fejlettségnek, a tényleges politikai demokratizmusnak fontos fokmérője.” (169. l.) A szocialista országok, mindenekelőtt a Szovjetunió és hazánk tapasztalatai arra vallanak: „Mivel a nemzethez hasonlóan a nemzetiségek létével is még nagyon hosszú ideig számolhatunk a szocialista államban, a nemzetiségi kérdés bármely »örökérvényű« megoldása, az egyszeri és végleges megoldásnak mint társadalmi-politikai elvnek a hangsúlyozása alapvetően téves.” (170. l.) A Szovjetunió például elősegíti az etnikumok fokozatos nemzetizálását, és folyamatosan megoldja a nemzetiségi kérdésnek a fejlődéssel előtérbe kerülő új problémáit.

A Joó Rudolf által megrajzolt kép a nyugat-európai nemzetiségekről és nemzetiségi kérdéssről nemcsak erre a térségre vonatkozóan

tartalmaz értékes tanulságokat. Könyvét haszonnal forgathatják a nemzetiségi kérdés általános törvényszerűségei iránt érdeklődő olvasók is.

Fülöp Mihály László

KÖVÁGÓ LÁSZLÓ: Kisebbség—nemzetiség. Kossuth Könyvkiadó 1977. 156 l.

Kövágó László a nemzetiségi kérdés elismert hazai kutatója. A tárgykörről — elsősorban a magyarországi nemzetiségek történetéről, nemzetiségi politikánk elvi-elméleti alapjairól — több publikációját tartja számon az érdeklődő (szakmai és nem szakmai) olvasóközönség.

Legújabb könyvében a szerző témáját a legszélesebb nemzetközi összefüggésben, öt kontinensre kiterjedően vizsgálja. Történetileg mutatja be e két — nem azonos, de egymással szorosan összefüggő — fogalom tartalmi változását a XVI. századtól napjainkig. Megismertet a kisebbség korai típusaival, a vallásüldözés, a „*cuius regio, eius religio*” elv létrehozta *vallási kisebbséggel*. Majd a polgári nemzetek s államok kialakulása, a máig ható „*cuius regio, eius lingua*” türelmetlen tana, s az általuk létrejött *nemzeti kisebbség* Kövágó vizsgálatának tárgya.

A nemzetiség—kisebbség fogalma — hasonlóan a nemzet fogalmához — koronként, országonként, eszmerendszerenként erősen változik. E fogalmaknak erős ideológiai töltésük van, általában magukon viselik születési (mondhatnánk „definíciós”) helyük történelmi-társadalmi sajátosságait, konkrét állami-politikai érdekek tapadnak hozzájuk. Pontos meghatározásukról a vita nemcsak a marxista és a polgári kutatók között folyik, hanem a szocialista társadalomtudósok között is.

Kövágó — rokonszenves kutatói módszerrel — ismerteti a különböző definíciókat, de nem teszi a sor végére megfellebbezhetetlenül saját meghatározását, inkább „kibontja”,